

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-41>

УДК 336.145.2

Петик Л.О., Ігнатишина В.М., Скидан У.І.
Львівський національний університет імені Івана Франка**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ**

Анотація. Державний бюджет є однією з ключових ланок фінансової системи та головним важелем впливу на економічні, фінансові, суспільні і політичні процедури країни. Оскільки бюджет є системою всеохоплюючих перерозподільних відносин, його формування і стан мають особливе значення для держави. В умовах сучасної економічної кризи особливо актуальним є питання проблем формування державного бюджету. У статті визначено важливість бюджету та проаналізовано динаміку доходів та видатків державного бюджету України за 2016-2019 роки. Розглянуто та проведено оцінку структури доходів бюджету впродовж досліджуваного періоду. Охарактеризовано основні недоліки та проблеми, які негативно впливають на бюджет. За результатами проведеного дослідження окреслено шляхи вирішення проблем формування державного бюджету. Відзначено, що необхідною умовою розвитку та покращення економічної ситуації в країні є ефективна бюджетна політика, яка розробляється з метою збалансування бюджетних параметрів з урахуванням бюджетних пріоритетів, розвитку бюджетної сфери.

Ключові слова: бюджет, доходи бюджету, бюджетні видатки, податки, проблеми формування бюджету.

Petyk Lyubov, Ihnatyshyna Vasylyna, Skydan Uliana
Ivan Franko National University of Lviv**STATE BUDGET OF UKRAINE AND CURRENT PROBLEMS OF ITS FUNCTIONING**

Summary. A significant place in the social and economic development of each country belongs to the problems of the budget, because the budget belongs to the sphere of public life that directly affects the interests of all members of society. The budget of any country reflects the important economic, social and political problems of the state and each person in particular. At the same time, the successful solution of budget problems is possible only if a proper understanding of its essence, role and place in the system of economic relations. For any country, the state budget is the main link in the financial system. As part of this system, it combines the main financial categories: income and expenditure of the country, the tax system, public credit, public debt in their closest coexistence. The budget as a financial plan of public expenditures and sources of their coverage plays an important role in the activities of the state. It determines its capabilities and development priorities, its role and forms of implementation of the functions assigned to it. It is an effective regulator of that economy reflects the amount of financial resources required by the state, determines specific areas of use of funds, directs the financial activities of the state. The peculiarity of the budget as a financial plan is that it has the force of law. The legislative nature of the budget provides appropriate conditions for monitoring the use of budget funds and strengthening its impact on the efficiency of social production. Financial imbalances as an objectively existing reality are an integral determinant of modern development, and the form of their manifestation is the crisis phenomena, which in retrospect of global development have repeatedly led to sovereign defaults. At the present stage in Ukraine the problem of analysis of factors and components of economic growth is quite acute in order to level the main macroeconomic imbalances and imbalances and stabilize further economic development. This article considers the main problems of imbalance of the state budget of Ukraine, analyzes the objective and subjective factors of revenue and expenditure of the State Budget of Ukraine. The essence of the concept of "state budget" is highlighted. The article examines the problems of imbalance of the state budget. The statistical data of expenditures and revenues of the state budget of Ukraine for 2019-2020 are analyzed. Ways to improve the balance of the state budget are proposed. It is considered that it is rather difficult to ensure equality of revenue and expenditure parts of the budget. It can be achieved if we constantly restrain the growth of government spending and establish a level of taxation in the country that will be sufficient to generate income to cover public needs. It is investigated that an important factor in the stability of the budget system is the balance of local budgets.

Keywords: budget, income, expenses, taxes, problems.

Постановка проблеми. Державний бюджет відіграє дуже важливу роль у житті країни. Тому його якісна і ефективна реалізація є важливим фактором забезпечення не тільки поточної економічної стабільності, а й потенційного розвитку всієї держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування бюджету присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Питанню незбалансованості державного бюджету України приділяли увагу, зокрема, такі вчені, як В. Бабіченко, С. Бойко, С. Булгакова, Н. Бурлачук, О. Захарова, В. Зимовець, А. Машко, М. Маршук, Л. Матвійчук, Т. Набока, І. Неचाюк, Ю. Турянський та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Темі проблем державного бюджету приділяли увагу багато вчених та науковців. Проаналізувавши праці деяких авторів, ми дійшли висновку, що більшість проблемних питань й досі залишаються не вирішеними.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз доходів та видатків Державного бюджету України, визначення основних проблем, недоліків та пропозицій щодо оптимізації та підвищення ефективності процесу формування та використання фінансових ресурсів держави.

Виклад основного матеріалу. Державний бюджет посідає провідне місце в бюджетній системі України, оскільки він належить до тієї сфери

суспільного життя, що безпосередньо стосується інтересів кожного. Це надзвичайно складне соціально-економічне явище і є основною ланкою у фінансовій системі держави. Забезпечуючи не лише накопичення коштів, необхідних для фінансування держави, бюджет використовується для часткового перерозподілу доходів з метою підтримання сприятливої соціальної ситуації в країні, а також активно впливає на економічні, соціальні, національні, регіональні процеси в суспільстві та здійснення відповідного національного розвитку вищими органами влади, спрямованого на посилення державної безпеки [1].

Бюджет, як основний фінансовий план, складається із дохідної та видаткової частин, і залежно від їх співвідношення бувають збалансовані, дефіцитні або профіцитні бюджети.

Витрати бюджету показують напрямки та цілі бюджетних асигнувань і визначаються характером функцій держави, які, як правило, поділяються на три великі групи: політичні, економічні та соціальні [2].

Доходи бюджету відображають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів. Формування дохідної частини бюджету викликає інтерес, оскільки бюджет характеризує рівень розвитку країни, забезпечує економічну і соціальну стабільність та належний життєвий рівень населення. На рис.1 наведено динаміку доходів і видатків Державного бюджету України протягом 2016–2019 років.

Як видно з рис. 1, доходи державного бюджету України за 2019 р. порівняно з 2016 зросли

на 560,72 млрд. грн. (або на 122,95%), а видатки зросли на 533,63 млрд. грн. (або на 102,01%). Перевищення видатків державного бюджету над його доходами спостерігається протягом усього досліджуваного періоду. У 2017 році у порівнянні з 2016 спостерігалася позитивна тенденція до зменшення дефіциту бюджету на 41,13 млрд. грн (або на 42,9%). Проте у 2019 році цей показник уже становив 83,69 млрд. грн., що на 29,01 млрд. грн. більше ніж у 2018, і на 52,79 млрд. грн. більше ніж у 2017 році. Такий обсяг дефіциту перевищував максимальне значення, встановлене Законом про Державний бюджет України на 2019 рік на 7,92%, що свідчить про неефективну політику щодо формування та використання доходів бюджету за останні три роки.

Державний бюджет відображає бюджетний потенціал, який країна насправді здатна сформувати, і служить відправною точкою для розвитку поточної фінансової політики. Для того, щоб визначити шляхи збільшення та раціонального використання дохідної бази державного бюджету, проведемо аналіз структури доходів державного бюджету (табл. 1).

Як видно з табл. 1, основну частку доходів державного бюджету України протягом 2016–2019 років становлять податкові надходження, на які припадає близько 80% загального доходу. За останні чотири роки спостерігається позитивна тенденція їх зростання. Загальна сума податкових надходжень у 2019 році порівняно з 2016 роком зросла на 346,97 млрд. грн. (або на 123,84%), а дохід від непрямих податків майже втричі перевищує дохід від прямих податків.

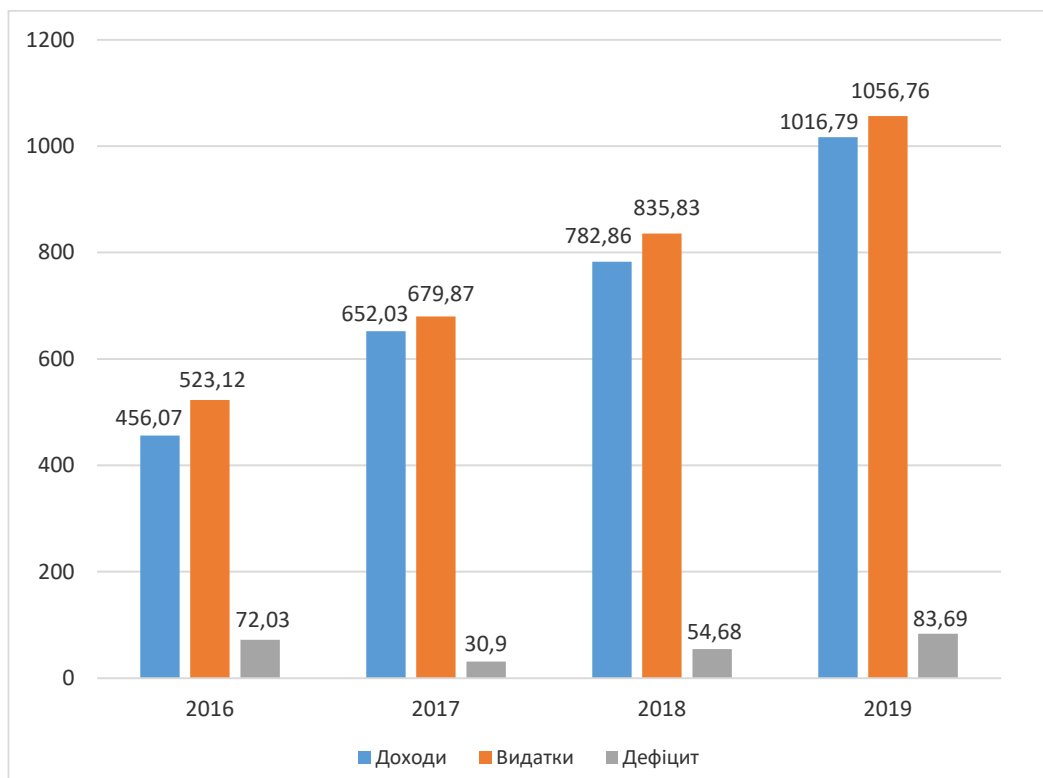

Рис. 1. Динаміка доходів і видатків Державного бюджету України протягом 2016–2019 рр, млрд. грн.

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Таблиця 1

Структура доходів Державного бюджету України протягом 2016–2019 рр., млрд. грн.

	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	280,18	409,42	503,88	627,15
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	52,59	79,84	114,15	141,95
Податок та збір на доходи фізичних осіб	12,65	45,06	59,81	75,03
Податок на прибуток підприємств	39,94	34,78	54,34	66,91
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	19,04	39,8	44,09	48,66
Внутрішні податки на товари та послуги	183,97	241,56	325,63	422,27
ПДВ з вироблених в Україні товарів	81,24	108,09	139,49	180,17
ПДВ з ввезених на територію України товарів	107,29	138,76	181,45	250,53
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	28,09	38,78	55,12	66,3
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	16,86	24,33	35,01	41,99
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	12,61	40,3	20,37	24,54
Збори на паливно-енергетичні ресурси	5,99	7,25	0,28	-0,01
Інші податки та збори	5,99	0,67	-0,65	-10,95
Неподаткові надходження:	68,36	120,01	103,64	128,4
Доходи від власності та підприємницької діяльності	28,47	71,08	51,59	71,55
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	5,31	15,01	8,03	10,44
Інші неподаткові надходження	12,5	7,51	9,94	10,88
Власні надходження бюджетних установ	22,08	26,41	34,08	35,53
Доходи від операцій з капіталом	0,89	0,17	0,19	0,29
Надходження від продажу основного капіталу	0,03	0,03	0,04	0,04
Надходження від реалізації державних запасів товарів	0,84	0,1	0,12	0,18
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	0,02	0,03	0,04	0,07
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	5,38	1,8	4,11	1,61
Цільові фонди	0,16	0,16	0,29	28,85
Офіційні трансферти	2,12	3,14	4,17	5,97

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Найважливішими складовими формування доходів домогосподарств у 2019 році є, як і в попередні роки податок на додану вартість (ПДВ) на імпорти та українські товари, роботи та послуги, податок на прибуток, орендна плата, підземні та акцизні податки на нафтопродукти, алкоголь та сигарети.

Також зросли доходи від виробництва в Україні та імпорту товарів, що обкладаються акцизом. Від реалізації акцизних товарів, вироблених в Україні (алкоголь, сигарети, нафтопродукти) у 2019 році надійшло до бюджету на 11,19 млн. грн. більше, ніж у 2018. Що стосується податку на доходи фізичних осіб, то його розмір у 2019 році склав 75,03 млрд. грн., що на 15 220 млн. грн. більше, ніж у 2018 році. Податок на прибуток підприємств у 2019 році склав 66,91 млрд. грн., тобто на 12,57 млрд. грн. більше ніж у 2018 році. Другу (16,24%) та третю (0,75%), частку становлять, відповідно, неподаткові надходження та офіційні трансферти (див. табл. 1).

Водночас допомога Україні з боку Європейського Союзу, інших урядів та міжнародних фінансових організацій різко впала (на 60,89%). У 2018 році ця допомога становила 4,11 млрд. грн, а в 2019 лише 1,61 млрд. грн. Цільові фонди за часткою доходів бюджету займають четверте місце.

В умовах сьогодення існує низка проблем формування Державного бюджету України:

- тенденція до збільшення структурного (нециклічного) дефіциту бюджету;
- зростання державного боргу;
- уповільнення темпів економічного зростання;
- недостатнє наповнення резервного фонду;
- військові дії на території країни, які привели до відтоку капіталу;
- проблема децентралізації влади та фінансових ресурсів.

Для подолання перелічених проблем важливою умовою є збалансована і розумна податкова політика, яка повинна не тільки виконувати фискальні функції – максимізувати доходи держави, але і стимулювати економічну і інвестиційну активність, підвищувати привабливість бізнесу в Україні.

Важливим також є зміцнення фінансової системи. Розробка нового законодавства про фінансові ринки та платіжні системи – важливий напрям діяльності по зміцненню стійкості бюджетної системи.

Щодо банківської системи, то вона зараз проходить стрес-тест у режимі реального часу. Ключові загрози, які постають перед банківським сектором, – зниження попиту на банківські по-

слуги та погіршення якості обслуговування кредитів, значно завищені курси валют та ін. Карантинні обмеження призвели до зниження економічної активності, а саме: впали доходи та прибуток підприємств, знизилась платоспроможність домогосподарств, а також погіршилися настрої населення і бізнесу. Ці проблеми негативно вплинуть на обсяг надходжень до державного бюджету України [5].

Важливим фактором стійкості бюджетної системи є збалансованість не тільки державного, а й місцевих бюджетів. При переважній більшості дотаційних бюджетів необхідно провести роботу з виявлення наявних резервів і додаткових джерел доходів.

У питанні наповнення дохідної частини місцевих бюджетів існує проблема, пов'язана із розбіжностями місць реєстрації та місцезнаходженні промислових підприємств та організацій. Таким чином, ці установи ухиляються від сплати податків до місцевих бюджетів, що призводить до недоотримання доходів місцевими бюджетами.

Велику увагу також слід приділити необхідності посилення контролю за рухом коштів і відповідальності за неефективне використання бюджетних ресурсів. Доцільність проведення певних витрат слід враховувати на етапі бюджетного планування з урахуванням реальних економічних показників і кризи економіки, тоді дефіцит бюджету буде виправданий, а в перспективі – скорочений.

Актуальним є питання реформування фінансових ринків, створення національної платіжної системи, формування внутрішніх джерел фінансування довгострокових інвестицій. Це забезпечить фінансову безпеку держави.

Висновки і пропозиції. На сьогоднішній день виникають труднощі як із формуванням централізованого фонду коштів держави, так і з його використанням. Ці труднощі зумов-

лені недосконалістю законодавства України, традиційними, застарілими підходами організації бюджетних відносин. Значення державного бюджету обумовлено не лише обсягом коштів, які зосереджені в ньому, а також у безпосередньому взаємозв'язку з іншими бюджетами, бо під його впливом функціонують усі інші ланки фінансової системи. У майбутньому роль державного бюджету у соціальних процесах зростатиме. Обумовлено це тим, що саме бюджетні кошти у сукупності з позабюджетними фондами є фінансовим підґрунтям для здійснення соціальних перетворень, переходу на новий рівень соціального обслуговування населення.

Дослідження проблем формування дохідної частини Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення. За рахунок податків державний бюджет України формує більшу частину доходів держави, що дозволяє фінансувати програми соціального захисту населення, соціально-культурні заходи, науку та державні капітальні вкладення у розвиток галузей і структурну перебудову економіки.

Отже, бюджетна політика повинна стати більш ефективним інструментом реалізації державної соціально-економічної політики, адже залучення та використання бюджетних коштів в Україні здійснюється неефективно і має низку недоліків та проблем. Основними причинами відсутності результативного функціонування державного бюджету є: відсутність чіткої стратегії складання бюджету та контролю за виконанням бюджетних програм, недосконала фіскальна політика, застарілі підходи до фінансування, що викликає великий обсяг необґрунтованих витрат.

Список літератури:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07. 2010 р. № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51. Ст. 15. Дата оновлення: 14.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 12.10.2020).
2. Комарницький І.Ф. Економічна теорія : курс лекцій. Чернівці : Рута, 2006. 334 с. (дата звернення: 15.10. 2020).
3. Державна казначейська служба України. Звітність про виконання бюджетів. Офіційний сайт. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> (дата звернення: 12.10.2020 р.)
4. Писаренко Г. Реалії бюджету-2020: хто отримає найбільше порівняно з 2019 роком. URL: <https://mind.ua/publications/20205850-realiyi-byudzhetu-2020-hto-otrimae-najbilshe-porivnyano-z-2019-rokom> (дата звернення: 21.10.2020).
5. Національний банк України. Офіційний сайт. Звіт про фінансову стабільність червень 2020 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2020-H1.pdf?v=4 (дата звернення: 18.11.2020).

References:

1. Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine of 08.07. 2010. № 2456-VI. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 2010, № 50-51. St. 15. Date of renovation: 14.10.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (accessed: 12.10.2020).
2. Komarnytsky IF Economic theory: a course of lectures. Chernivtsi: Ruta, 2006. 334 p. (accessed: 15.10.2020).
3. State Treasury Service of Ukraine. Reporting on budget execution. Official site. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> (accessed: 12.10.2020).
4. Pisarenko G. Realities of the 2020 budget: who will receive the most compared to 2019. URL: <https://mind.ua/publications/20205850-realiyi-byudzhetu-2020-hto-otrimae-najbilshe-porivnyano-z-2019-rokom> (accessed: 21.10.2020).
5. National Bank of Ukraine. Official site. Financial Stability Report June 2020 (accessed: 18.11.2020).